

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Розглядається вплив ціннісно-світоглядних і антропологічних факторів на експертно-аналітичний процес підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм. Робляться висновки про необхідність переборювання стандартної концепції структури політологічного знання, а також розуміння ролі балансу цінностей в професійній діяльності політичного аналітика і політичного експерта як основних суб'єктів прикладного політичного аналізу

Ключові слова: *прикладний політичний аналіз, ціннісно-світоглядні та антропологічні фактори, політичний аналітик, політичний експерт, підготовка, прийняття та реалізація публічних політичних рішень і програм.*

Рубанов В.В.

ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Рассматривается влияние ценностно-мировоззренческих и антропологических факторов на экспертно-аналитический процесс подготовки, принятия и реализации публичных политических решений и программ. Делается вывод о необходимости преодоления стандартной концепции структуры политологического знания, а также понимания роли баланса ценностей в профессиональной деятельности политического аналитика и политического эксперта как основных субъектов прикладного политического анализа

Ключевые слова: *прикладной политический анализ, ценностно-мировоззренческие и антропологические факторы, политический аналитик, политический эксперт, подготовка, принятие и реализация публичных политических решений и программ.*

Rubanov V.

VALUED BASES OF POLITICAL ANALYSIS

Influence of world valued-view and anthropological factors on the expertly-analytical process of preparation, acceptance and realization of public political decisions and programs is examined. It is drawn conclusion about the necessity of overcoming of standard conception of structure of political science knowledge, and also understanding of role of balance of values in professional activity of political analyst and political expert as basic subjects of the applied political analysis

Key words: *applied political analysis, world valued-view and anthropological factors, political analyst and political expert, preparation, acceptance and realization of public political decisions and programs*

Найважливішим методологічним питанням сучасної політичної науки, особливо її прикладної галузі, є проблема синтезу ціннісної й когнітивної компоненти у політичному аналізі [1, с.3]. У цьому зв'язку вельми актуальним є дослідження впливу ціннісно-світоглядних та антропологічних чинників на експертно-аналітичний процес підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм, який є ключовою проблемою прикладного політичного аналізу. Для досягнення поставленої мети необхідно, на наш погляд, вирішити як мінімум три основні завдання, а відтак отримати відповіді на такі важливі питання нашого дослідження: 1) у чому полягає предметна

специфіка саме прикладного політичного аналізу як наукової дисципліни? 2) чи може існувати політичний аналіз, як і будь-яка інша прикладна наука, без цінностей? І, нарешті, 3) якщо не може, то який вплив чинять цінності та переважання основних суб'єктів політичного аналізу на експертно-аналітичний процес і структуру наукового знання?

Розпочинаючи вирішення зазначеного триєдиного завдання відзначимо, що переважна більшість дослідників розглядає політичний аналіз надто загально, лише як сукупність різних методів, завдяки яким стає можливим досліджувати конкретні політичні події та політичні ситуації, прогнозувати їх можливий подальший розвиток і прийняття компетентних політичних рішень [2]. Досить продуктивною спробою подолати цей недолік є оригінальне визначення політичного аналізу, запропоноване професором В.М. Бебиком: „Під політичним аналізом ми будемо розуміти систему організаційно-методологічних і методичних процедур дослідження політичної сфери суспільства, які дозволяють отримувати науково-обґрунтовані дані про політичні структури, політичні відносини, політичну свідомість і політичну діяльність суб'єктів політики для їх подальшого використання у політичній практиці” [3, с.24]. Однак, мусимо визнати, що й у цьому визначенні багаторівневий системний характер політичного аналізу лише окреслений, а відтак повною мірою не зафіксовані його специфічні особливості як прикладної наукової дисципліни. Тому найбільш перспективним, з точки зору саме специфічних особливостей політичного аналізу як прикладної наукової дисципліни, є підхід, здійснений О.І. Соловйовим. Не дивлячись на те, що з його концепцією характеристики політичного аналізу лише як суто прикладної наукової дисципліни важко погодитись, про що ми вже докладно писали [4, с.30-34], цей учений цілком обґрунтовано, на наш погляд, пропонує трактувати саме поняття „політичний аналіз” у широкому й вузькому сенсі цього словосполучення. Якщо у широкому сенсі його можна застосовувати для означення всіх наукових досліджень політики, то у вузькому – спеціальному значенні – це поняття можна використовувати також і для характеристики політичного аналізу як самостійної наукової дисципліни, яка має своє специфічне предметне поле та інші особливості [5, с. 431]. Це зумовлено тим, що застосовувані в прикладному знанні прийоми й методи дослідження політичних явищ формують і особливу галузь політичної науки, яка спрямована на вивчення реального політичного процесу, поведінки різних суб'єктів, їх дій і взаємовідносин. На відміну від теоретичної політології, яка прагне виявити сутнісні риси й характеристики політичних явищ, розкрити їхні найбільш принципи зв'язки й відносини, обґрунтувати тенденції та закономірності розвитку, політичний аналіз, як і прикладні дослідження політики в цілому, дотичний *не до всього її простору*, а лише до тих її сфер, які мають найважливіше *практичне значення* для всього процесу функціонування державної влади. І у цьому сенсі їхня предметна сфера дослідження *вужча*, ніж у теоретичній фундаментальній науці, оскільки йдеться перш за все про аналіз таких проблем, як процеси врегулювання й розв'язання конфліктів, прийняття рішень, ведення переговорів, організації виборчих і інформаційних кампаній. Саме навколо ряду таких сфер історично сформувались відповідні субдисципліни, які висвітлюють проблеми прийняття рішень (policy making), формування й реалізації політичних проектів (policy management), розв'язання й урегулювання політичних конфліктів (conflict management), ведення переговорів і деякі інші. Серед них, і на цьому слід особливо наголосити, виокремлюється політичний аналіз (policy analysis). Його особлива роль серед указаних галузей прикладного політологічного знання забезпечується не лише тим, що він описує способи й процедури дослідження конкретних тем, а й тим, що політичний аналіз є, як слушно зауважує О.І. Соловйов, *єдиною дослідницькою основою* всіх прикладних дисциплін, оскільки формулює такі головні вимоги до вивчення конкретних проблем, пошуку їх найбільш прийнятних рішень і визначення необхідних для цього технологічних засобів і прийомів діяльності, які перешкоджають суб'єктивізму та сваволі [5, с. 431].

Разом з тим, як уже зазначалося, на відміну від фундаментальної науки, що формулює власні висновки, спираючись на аналіз масовидних соціальних практик, політичний аналіз принципово зорієнтований на відбиття унікальних, одиничних подій і ситуацій. І оскільки його знання не завжди універсальні та принципово не претендують на узагальнений характер, то у суто змістовному сенсі вони можуть частково виходити за межі науки. Маючи на увазі таку виключно практичну орієнтацію прикладного політологічного знання, О.І. Соловйов з цього приводу тонко відзначає, що саме ця особливість окреслює той специфічний ракурс у розумінні політичного життя, який примушує ставитись до здійснюваної у ній діяльності як до різновиду мистецтва [5, с. 430]. У зв'язку з цим, характеризуючи прикладний політичний аналіз як наукову дисципліну, покликану забезпечити якісний процес підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм, необхідно, на наш погляд, показати і ті його специфічні особливості, які формуються під безпосереднім впливом ціннісно-світоглядних і антропологічних факторів. По-перше, слід особливо відмітити, що кожне публічне політичне рішення має свою специфіку і відповідно свій алгоритм прийняття, а тому у кожному конкретному випадку свої особливості має і процес аналізу та відбору необхідного фактажу, оскільки даються *взнаки вподобання, пріоритети, цінності, знання особи, яка здійснює цей аналіз*. По-друге, сама структура й зміст експертно-аналітичного процесу з підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм формується не тільки в результаті професійної діяльності політичного аналітика та політичного експерта як основних суб'єктів цього процесу, а і під впливом конкретних інтересів конкретного замовника. Це зумовлено тим, що прикладний політичний аналіз суттєво обмежений у виборі самої проблеми аналізу, в якості якої можуть виступати не будь-які соціально-політичні конфлікти та суперечності, а тільки ті з них, котрі цікавлять конкретного замовника, мають публічний і владно значущий характер. А тому необхідно також погодитися з міркуваннями М.С.Кармазіної відносно того, що суб'єктивний чинник не можна відкидати і на фазі виявлення і формулювання <<проблеми>>: що буде подано тому, хто врешті-решт приймає рішення, як <<проблема>>? як інтерпретуватиметься її <<глибина>>? чи будуть запропоновані/не запропоновані альтернативні варіанти її розв'язання? чиї інтереси мають бути першочергово задоволені у результаті розв'язання <<проблеми>>? яка нагальність її розв'язання і т. п.? [6, с.31]. І нарешті, по-третє, до цього необхідно обов'язково додати, що не є виключенням із цієї закономірності і заключні фази експертно-аналітичного процесу з підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм, де інтереси замовника не просто природно „вмонтовані” в оціночну базу ситуації, а й певною мірою передбачають спрямованість функціонально-рольових професійних дій політичного аналітика й політичного експерта щодо формування підсумкових висновків і практичних рекомендацій політичного аналізу. Яскравим тому підтвердженням є нинішня виборча президентська кампанія в Україні, коли експерти й аналітики, які обслуговують інтереси протидіючих партій і об'єднань, „забуваючи” про необхідність неупереджено поєднувати науковість оцінки та інтереси клієнта, будь-яким чином прагнуть обґрунтувати майбутню перемогу своїх замовників.

Таким чином, можна дійти висновку, що сьогодні проблема здійснення якісного професійного прикладного політичного аналізу полягає не лише в тому, щоби вводити необхідні критерії, принципи та обмеження щодо цінностей і оцінок, а в тому, щоби зрозуміти, як у контексті ціннісної „завантаженості” пізнання отримати *відносно істинне знання* про специфіку кожної фази процесу підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм. Такий стан речей багато в чому пояснюється новими підходами в рішенні проблеми ролі суб'єкта та цінностей у науковому пізнанні. Останніми десятиліттями внаслідок широкого обговорення конвенціонального характеру наукового пізнання поступово відбувається відмова від традиційного трактування суб'єкта наукового пізнання як трансцендентального суб'єкта, як деякого загального і

безособового вченого. На зміну такому трактуванню приходиться розуміння суб'єкта наукового пізнання як реального вченого, з його конкретним пізнавальним інтересом, індивідуальним когнітивним горизонтом і здатністю до продуктивної уяви. Це відбувається тому, пояснює англійський учений Е. Агацці, „що людські дії, які складають „заняття наукою”, ніколи не бувають „морально нейтральними” і можуть оцінюватись іноді як правильні, іноді як неправильні, *але не взагалі, а в певних конкретних випадках і навіть в поодиноких випадках*” [7, с.95]. Інакше кажучи, сьогодні все більше усвідомлюється, в тому числі й вітчизняними вченими, що спроба К. Поппера створити концепцію, в якій учений зображений виключно раціональною істотою є не більше як карикатурою на дійсну науку [8, с.245], а знання, яке позбулося цінностей і переваг, – це „зручна” ідеалізація знання, його спрощення [9, с.10], яке тоді стає більш доступним ученому, полегшує створення понятійного апарату, формулювання категорій і принципів. Однак така абстракція та ідеалізація, за оцінками сучасних дослідників, надто далека від реального пізнання й втрачає реалії живого пізнання, оскільки цінностями стають і такі форми знання, як істина, факт, методи і методологічні принципи, в свою чергу „класичні” цінності, перш за все моральні та естетичні, включені у пізнавальну діяльність, можуть набувати „знансвої” когнітивної форми. До того ж, зауважимо, це знання, за визначенням Л.А. Микешіної, є знанням особливого типу, знанням про суб'єкт, „обтяженим” його емоціями, перевагами, мотивами, вираженими у формах ідеалів, норм, картин світу, стилю мислення, а також концептами здорового глузду, науково-дослідницькими програмами та парадигмами [там само].

Не є винятком у нинішній ситуації і політичний аналіз, парадигмальний рівень якого сьогодні настільки різноманітний, що лише у сфері аналізу міжнародних відносин спеціалісти виокремлюють щонайменше чотири основних можливих напрямів дослідження: неолібералізм, неореалізм, конструктивізм і постмодернізм. При цьому сучасні політологічні парадигми характеризуються не просто різним розумінням зв'язку між явищами, а й принципово різними підходами як до самого процесу формування наукового знання, так і становлення політичної науки в цілому. Щоб не бути голосливим, наочно проілюструємо цю особливість порівнянням двох, найбільш провідних парадигм сучасної політичної науки – теорії раціонального вибору і біхевіоризму (див. табл. 1) [10, с.22].

Таблиця 1. Порівняння двох, найбільш провідних парадигм сучасної політичної науки

	Теорія раціонального вибору	Біхевіоризм
Логіка побудови знання	Дедуктивна	Індуктивна
Апріорні передумови	Раціональність	–
Одиниця аналізу	Індивід	Група
Основний метод	Математичне моделювання	Статистичне узагальнення
Мета	Створення дедуктивної науки на базі сукупності простих аксіом	Створення індуктивної науки на базі узагальнення кількісних характеристик політичної поведінки

Як можна побачити з таблиці, різниці теорії раціонального вибору і теорії біхевіоризму не просто суттєві – вони фундаментальні. У зв'язку з цим природним є питання: а як у такій ситуації реально діяти безпосереднім суб'єктам політичного аналізу – політичному аналітику і політичному експерту? Рухатись у процесі пізнання шляхом застосування дедуктивних моделей до об'єкту політичної реальності, що вивчається, чи починати з ретельнішого вивчення фактичних даних, аби потім узагальнити їх? За таких умов відповідь може бути одна – обидва шляхи дослідження реально можливі, оскільки кожний з них для політичного аналітика та експерта є свого роду аналітичною стратегією,

ефективність якої у реальному експертно-аналітичному процесі буде визначатися перш за все конкретною ситуацією, специфічною особливістю аналізованої проблеми. Ефективним у ряді випадків, на думку провідних політичних аналітиків, може виявитися також і одночасне поєднання в науковому процесі цих двох різних підходів, оскільки жодне з політологічних досліджень не є у чистому вигляді індуктивним чи то індуктивним [10,с.22]. У зв'язку з цим важливо зазначити, що не випадково прибічники соціокультурної динаміки науки і, зокрема вже цитована нами Л.А. Мікешина, стосовно науково-пізнавального процесу саме поняття „цінність” розглядають також як неоднозначне і багатоаспектне, яке фіксує різний аксіологічний зміст [9, с.104]. По-перше, цінність трактується як відношення емоційно забарвлене, що містить інтереси, переваги, установки тощо, сформовані у вченого під впливом моральних, естетичних, релігійних – соціокультурних чинників у цілому. По-друге, ці ціннісні орієнтації всередині самого пізнання, в тому числі й світоглядно забарвлені, на підставі яких оцінюються й обираються форми і способи опису й пояснення, докази, організації знання, приміром, критерії науковості, ідеали і норми дослідження. По-третє, цінності у пізнанні – це об'єктивно істинне предметне знання (факт, закон, гіпотеза, теорія) та ефективне операціональне знання (наукові методи, регулятивні принципи), котрі саме завдяки істинності, правильності, інформативності набувають значущості і цінності для суспільства. Більше того, начасі внаслідок широкого обговорення як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками проблеми взаємозв'язку ціннісного й когнітивного в пізнавальній діяльності все більше утверджується думка про принципову включеність ціннісних компонентів свідомості, людського виміру пізнання не тільки у самий процес здійснення будь-якого виду пізнавальної діяльності (в тому числі й наукової), а й у його результати, включаючи наукове знання [11,с.93]. Особливо актуальним, як ми переконались, це виглядає по відношенню до „людиновимірному” характеру сучасного прикладного політичного аналізу, де виявляється настійлива вимога не тільки визнання зумовленості експертно-аналітичного процесу ціннісно-світоглядними й антропологічними чинниками, а й самої структури політологічного знання.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків.

1. Ціннісно-світоглядне ядро сучасної політичної науки є таким же фундаментальним її параметром, необхідним для побудови теорії, як і емпіричне знання, а тому є всі підстави для перегляду традиційної концепції дворівневої структури політологічного знання, що фіксує тільки емпіричний і теоретичний рівні. 2. Синтез ціннісної й когнітивної компоненти у прикладному політичному аналізі зумовлений його предметно-методологічною специфікою. На відміну від фундаментального, в прикладному політичному аналізі емпіричний підхід неминує поєднується з нормативним, що спричиняє безпосередній вплив і на функціонально-рольові професійні обов'язки його головних суб'єктів – політичного аналітика й політичного експерта – вони не тільки зобов'язані описувати, пояснювати й прогнозувати розвиток тих чи інших подій, а й спираючись на певні ціннісні критерії, дати їм оцінку. Тому у реальній експертно-аналітичній практиці з підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм вони так чи інакше вимушені прагнути до досягнення балансу трьох основних цінностей: аналітичної об'єктивності, відповідальності перед клієнтом і відданості власним ідеалам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабкина О.В. Методология исследования политического життя общества / О.В.Бабкина // Политические науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2009. – Вип. 2. – С. 3–7.
2. Антанович Н.А. Методология и методы политического анализа / Н.А.Антанович. – Минск: БГУ, 2007. – 179 с.; Боришполец К.П. Методы политических исследований: Учеб. пособие для

- студентов вузов / К.П.Боришполец. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 221с.; Симонов К.В. Политический анализ: Учебное пособие / К.В.Симонов. – М.: Логос, 2002. – 152с.
3. Бебик В.М. Політична праксеологія: поняття, сутність, методологія / В.М. Бебик // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна „Питання політології”. – 2008. – № 825. – С. 20–31.
 4. Рубанов В.В. Методологічна сутність політичної аналітики / В.В.Рубанов // Політичний менеджмент. – 2008. – №3. – С. 29–42.
 5. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учеб. для студ. вузов / А.И. Соловьев. – М.: Аспект-Пресс, 2001. – 559с.
 6. Кармазіна М.С. Прийняття політичних рішень: огляд методологічних підходів та моделей процесу / М.С. Кармазіна // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв: Вид-во „Український центр політичного менеджменту”, , 2009 . – Вип. 17. – С. 30–41.
 7. Агацци Э. Почему у науки есть и этические измерения? / Э.Агацци // Вопросы философии. – 2009. – №10. – С. 93–104.
 8. Белов В.А. Ценностное измерение науки / В.А.Белов. – М.: Идея-Пресс, 2001. – 284с.
 9. Микешина Л.А. Эпистемология ценностей / Л.А.Микешина. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 439с.
 10. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование: учеб. пособие /А.С. Ахременко. – М. : Гардарики, 2006. – 333 с.
 11. Коськов С.Н., Лебедев С.А. Конвенционализм как синтез рациональности и антропологичности научного знания / С.Н.Коськов, С.А. Лебедев // Вестник Московского университета. – серия 7. – Философия . – 2009. – № 5. – С. 93–98.

© Рубанов В.В., 2010